

ДЫЯЛОГ КУЛЬТУР І КАМПЕТЭНТНАСНЫ ПАДЫХОД

Функцыі мовы, вядома, не абмяжоўваюцца перадачай ведаў пры міжасабовых зносінах. Мова – гэта таксама камунікацыя асобы з культурнай спадчынай. За словамі, іх спалучэннямі стаяць калектыўны вопыт суполкі, светапогляд, менталітэт. Мова праходзіць доўгі і складаны працэс станаўлення, які можна параўнаць з навукова-даследчай, творчай і вынаходніцкай дзейнасцю. Перад тым, як слова з’явіцца ў мове, трэба заўважыць з’яву або прадмет, які яно азначае, вывучыць яго ўласцівасці, зразумець каштоўнасць, пераканаць астатніх у слушнасці сваіх высноў і адпаведнасці крытэрыям навізны, зручнасці выкарыстання, практычнай значнасці.

Шырока вядомы прыклад з даследавання І. Крупніка, які ў мове эскімоўскіх плямёнаў Аляскі выявіў каля 70 слоў, якія азначаюць розныя станы марскога лёду. Выкарыстанне гэтых тэрмінаў сведчыць пра іх неабходнасць для вырашэння пытанняў, ад якіх, верагодна, у тых умовах навакольнага асяроддзя будзе залежыць, напрыклад, поспех гаспадарчай дзейнасці або нават жыццё.

Асоба актыўна аналізуе тую частку рэчаіснасці, якая мае для яе значэнне, прымае, капіруе або трансфармуе сэнсы, прапанаваныя культурай. Пры гэтым, актуалізаваным з’яўляецца толькі невялікі аб’ём «распрацовак». Астатняя частка знаходзіцца ў пасіўным валоданні або невядома. Разам з тым, паколькі як культура, так і мова ўяўляюць сабой сістэму, у выпадку ўзнікнення патрэбы ёсць вялікая верагоднасць таго, што будзе намацаны («дабудаваны») варыянт, які ўжо існаваў у гэтай сістэме або з’яўляецца лагічным для яе. Гэта нагадвае архетыпы (старажытныя мадэлі паводзін), якія К. Г. Юнг параўноўваў з высахлымі русламі рэк, яны незаўважныя і незапатрабаваныя, калі няма дажджу або вады. Але калі здараецца павадка, вада цячэ пераважна па старому русле. Мы не назіраем штодзённа «абуджэнне архітыпаў», але з мадэлямі, якія сфармаваліся ў культуры і адлюстраваліся ў мове, сутыкаемся пастаянна. Пэўныя, не запатрабаваныя доўгі час мадэлі могуць быць узяты з культурнай скарбніцы. Іх выкарыстанне можа быць слушным або не, у залежнасці ад абставінаў, але важна памятаць, што тая культура, якая дае «няправільныя», «разбураючыя» адказы, хутчэй за ўсё

знікне ці прыйдзе ў заняпад. Калі культура (і мова) захаваліся, гэта сведчыць пра яе патэнцыял і жыццяздольнасць.

Разам з тым, жыццяздольнасць культуры, мовы і суполкі напрамую залежыць не толькі ад валодання культурай, але і ад здольнасці суб'екта выкарыстоўваць напрацоўкі, якія маюцца, каб даваць паспяховыя адказы выклікам часу. Адпаведна, суб'ект культуры, які цураецца сваёй культуры, відавочна не разумее яе значэння для свайго паспяховага развіцця ў стратэгічным плане. Ілюзіяй з'яўляецца тое, што такі суб'ект зможа зрабіць карысны ўнёсак у іншую культуру. І наадварот, той суб'ект, які разумее каштоўнасць культуры, зможа адпаведным чынам паставіцца да яе, знайсці паралелі, узбагаціць, удасканаліць, убачыць перспектыўныя накірункі як сваёй роднай, так і іншай культуры.

Вельмі станоўчым і карысным, на наш погляд, з'яўляецца тое, што ў дакументах, якія рэгламентуюць працэс атрымання сярэдняй адукацыі, падкрэсліваецца значнасць дыялогу культур.

Стандарт агульнай сярэдняй адукацыі (2018) прадугледжвае выкарыстанне культуралагічнага падыходу, згодна якому забяспечваецца вядучая роля сацыякультурнага кантэксту развіцця вучня, устаноўкі на дыялог культур, вывучэння традыцый і каштоўнасцей, самабытнасці нацыянальнай культуры ў кантэксце сусветнай.

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Замежная мова (англійская, нямецкая, французская, іспанская, кітайская)» для 11 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі (базавы і павышаны ўзроўні, 2017) сярод задач прадмета называе «сацыякультурнае развіццё асобы, арыентаванае на ўспрыманне «іншага» ў яго непадобнасці праз пазнанне каштоўнасцей новай культуры ў дыялогу з роднай; супастаўленне вывучаемай мовы з роднай і культуры гэтай мовы з нацыянальнай; фарміраванне ўменняў прадстаўляць сваю краіну і культуру ва ўмовах іншамоўных міжкультурных зносін».

Сярод важнейшых прынцыпаў ажыццяўлення адукацыйнага працэсу называюцца:

- забеспячэнне разумення культуры і ладу жыцця іншага народа і гатоўнасці «ўспрымаць іншага ў яго непадобнасці» і ўсведамлення навучэнцамі прыналежнасці да роднай культуры;
- арыентацыя працэсу навучання на забеспячэнне дыялогу культур на аснове ўсебаковага ўліку узаемасувязяў мовы – мыслення – культуры.

Разам з тым, на наш погляд, сярод камунікатыўных задач, якія ставяцца, напрыклад, для вучняў 11 класа адмысловыя ўменні, звязаныя з дыялогам культур, не акцэнтуюцца. Камунікатыўныя задачы па тэмах, якія праходзяцца, ставяцца ў большасці наступным чынам:

вучань павінен умець:

- выказаць меркаванне аб ... ,
- апісаць ... у Рэспубліцы Беларусь і краіне вывучаемай мовы,
- расказаць пра ... ў Рэспубліцы Беларусь,
- распытаць пра ... ,

- даказаць важнасць ... ,
- абмеркаваць мадэль / шлях стварэння ... ,
- абгрунтаваць свой ... ,
- параўнаць асаблівасці ... ,
- абмяняцца думкамі аб ... ,
- параіць ... ,
- прапанаваць ... ,
- прадставіць ....

Прыведзеныя камунікатыўныя задачы па тэмах з праграмы, безумоўна, закладаюць падмурак для магчымасці дыялогу культур. Напрыклад, параўнанне з «іншым», прадстаўленне замежнаму партнёру пэўных беларускіх з'яў. Але адсутнасць адмысловага акцэнтавання памяншае значэнне гэтага складніка міжкультурнай кампетэнцыі, асабліва ўлічваючы тое, што самі настаўнікі замежнай мовы могуць мець хібы ў сацыякультурных уяўленнях пра сваю краіну. Прымяненне кампетэнтнаснага падыходу дазволіць лепш разумець мэты, выбіраць эфектыўныя формы пры стварэнні ўмоў для дыялогу культур.

Згодна меркаванню стваральніка канцэпцыі дыялогу культур У. С. Біблера, падчас дыялогі культуры, ад старажытных да сучасных, не ставяцца адна за другой на лесвіцы прагрэсу і не здымаюць у сябе дасягненні папярэдніх культур, але існуюць адначасова ў надзённым дыялогу.

На нашу думку, на аснове гэтага разумення дыялогу культур можна вылучыць шэраг кампетэнцый, а для іх фарміравання распрацаваць адпаведныя віды заданняў (формы) да існуючага зместу, калі не трэба дадаткова падбіраць неабходны змест. Лічым, што варта звярнуць больш увагі на фарміраванне кампетэнцый, звязаных са здольнасцю ажыццяўляць дыялог культур з улікам наступных падыходаў:

- аксіялагічны (каштоўнасны) падыход, звязаны з вывучэннем культуры як сукупнасці каштоўнасцей, якія разумеюцца як ідэалы, да дасягнення якіх імкнецца дадзенае грамадства;

- дзейнасны падыход разумее культуру як творчую чалавечую дзейнасць;

- генетычны падыход прадугледжвае стаўленне да культуры, якое дазваляе зразумець з'яву, што цікавіць з пункту гледжання яе ўзнікнення і развіцця.

- кампаратыўны падыход мае на ўвазе параўнальна-гістарычны аналіз розных культур або напрамкаў культуры ў пэўным часовым інтэрвале.

Звярнуўшыся да гэтых падыходаў, лічым мэтазгодна распрацоўваць кампетэнцыі і адпаведны змест і віды заданняў у наступных накірунках:

- «сутыкненне» культур, сучаснага і мінулага на роўных, не ўзвышаючыся, не прыніжаючы, але шукаючы каштоўнае;

- пастаноўка праблемных пытанняў і пошук адказаў з пункту гледжання прадстаўнікоў розных культур, эпох, сутыкаючы іх, выяўляць рознае і сходнае, станоўчае і адмоўнае;
- поліварыянтнасць (дывергентнасць) магчымасцей, разгляд некалькіх варыянтаў развіцця сітуацыі;
- разгляд духоўнай спадчыны, уключэнне зместу, які паказвае каштоўнасці асобы, народу; рэлігійныя каштоўнасці як важныя складнікі культуры;
- «пагружэнне» ў з’яву, праяўленне эмпатыі, імкненне зразумець матывы іншага; маральнасць і каштоўнасці выступаюць як складнікі, якія дэтэрмінуюць паводзіны і рэакцыі;
- рэфлексія, імкненне дакапацца да каранёў, сутнасці з’явы, здольнасць прасачыць генезіс, выказаць версіі паходжання, скласці розныя прычынна-следчыя сувязі (у тым ліку рэтраспектыўна);
- мадэляванне будучыні на аснове атрыманых ведаў, пастаўленых умоў;
- пазітыўнае бачанне развіцця Беларусі, беларускай культуры; пазітыўнае мадэляванне будучыні Беларусі, «сітуацыі поспеху» для яе, свайго месца ў ёй;
- абуджэнне творчасці праз адмысловыя формы: брэйнстормы, ролевыя гульні, элементы казак, тэатралізацыі і г.д.

Таксама лічым, што ў пералік кампетэнцый настаўнікаў замежных моў варта ўключыць уменне ствараць умовы для ажыццяўлення дыялогу культур, узаемадзеяння роднай і замежнай культуры як роўных, прадстаўляючых каштоўнасць.